

Ortaköy Camii'nin İnşa Sürecinde Gayri Müslim Yönetici, Usta ve Tüccarların Rolü

Şerafettin Deniz

Beşiktaş Bilim ve Sanat Merkezi

Bugün daha çok “Ortaköy” ya da Büyük Mecidiye” olarak adlandırılan cami Ortaköy İskele Meydanı'nın kuzey ucunda yer almaktadır. Daha önce burası “Mehmed Kethüda” adıyla zikredilmekteydi¹. Mehmed Kethüda Lale Devri'nin ünlü sadrazamı İbrahim Paşa'nın damadıdır. O “bir taş minare, mahfil-i hümâyün ve diğer levazımatıyla birlikte *sâhil-i deryâda* bir cami yaptırmıştı². Meydana gelen bir yangın sebebiyle yanmış olan caminin yeniden inşasına Sultan I. Abdülmecid'in irade-i seniyyesiyle karar verilmiş³, bu doğrultuda caminin resmi çizilmiş ve bir keşif defteri ile padişaha takdim edilmiştir. Muhtemelen model beğenilmediğinden padişah yeni bir modelin çizilmesi kanaatini belirtmiş, yapılan yeni modelin padişah

•••••

1 BOA., *EV.d*, 13660.

2 Ayvansarâyî Hüseyin Efendi-Ali Sâtî' Efendi-Süleyman Besim Efendi, *Hadikatü'l-Cevâmi'*, Haz. Ahmet Neziha Galitekin, İşaret Yayınları, İstanbul 2001, s. 524.

3 *Hadikatü'l-Cevâmi'* de, Cami'nin Çırağan Sahilsarayı'na yakın olması münasebetiyle tamamen yıkıldığı, Sultan II. Mahmud tarafından inşasına emir verildiği, Sultan Abdülmecid zamanında tamamlandığı yazmaktadır. Ancak buranın yandığına dair bir ibare yoktur (*a.g.e.*, s. 526).

tarafından uygun görülmesinden sonra Ebniye Meclisi'ne⁴ getirilerek ilgililer tarafından incelenmiş ve masraf defteri hazırlanmıştır. Buna göre iki minareli olarak inşasına karar verilmiş olan caminin 6755 kese 294 kuruşa yapılabileceğine karar verilmiştir⁵.

Ortaköy Camii'nin fiziki yapısı, XIX. Yüzyılın diğer selatin camileri gibi harim bölümü ve girişin önünde yer alan hünkâr kasrından oluşmaktadır. Harim ve hünkâr bölümleri ölçü olarak birbirine eşittir. Son cemaat yeri içe alınmış enlemesine dikdörtgen planlı bir giriş holü niteliğinde olup ortada kapı, yanlarda pencere olan üç açıklıkla galeri altına, oradan da harime geçilmektedir. Yapının geniş ve yüksek pencereleri vardır. Cami 1862 ve 1866'da onarılmış, 1894 depreminde büyük zarar görünce Evkâf Nezareti tarafından yeniden tamir ettirilmiştir. 1960'larda yeniden çatlaklar oluşması nedeniyle Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarılmış ve 1969'da ibadete açılmıştır. 1984'te büyük bir yangın sonucu harap olan cami yeniden restore edilmiştir⁶. Son olarak bundan üç yıl önce restore edilmeye başlanmış olup 6 Haziran 2014 Cuma günü ibadete açılmıştır.

İnşaatın Başlaması, Bitişi ve Çalışma Günleri

Kargir olarak inşa edilecek camiin yapımına 27 Safer 1265/22 Ocak 1849 Pazartesi günü başlanmıştır. İnşaat defterlerinde mesai günlerinin Pazartesiden Cumartesiye kadar altı gün olduğu ifade edilmektedir⁷. Yani Pazar tatil günü olarak belirlenmiştir. Bu durumda akla “neden “Pazar günü” sorusu gelmektedir. Tatil gününün

.....

4 Ebniye Meclisi ile ilgili olarak bkz. Selman Can, “XIX. Yüzyılda Osmanlı Mimarlığının Teşkilat Yapısı ve Balyanlar”, 150. *Yılında Dolmabahçe Sarayı Uluslararası Sempozyumu*, c. I, Editör Kemal Kahraman, TBMM Saraylar Daire Başkanlığı, İstanbul 2007, s. 72.

5 BOA., *EV.d.*, 13498, 6 Z 1264 (3 Kasım 1848). Bu defterde hangi birimlerin ne kadar ücretle yapılabileceği ifade edilmiştir.

6 Filiz Gündüz, “Ortaköy Camii”, *DİA*, c. XXXIII, İstanbul 2007, s. 408-409; Semavi Eyice, *Ortaköy*, Dragon Yayınları, İstanbul 1991; Afife Batur, “Ortaköy Camii”, *Dünden Bugüne Beşiktaş*, Beşiktaş Belediye Başkanlığı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1998, s. 168-170.

7 BOA., *EV.d.*, 13655.

“Pazar” olması, cami inşaatında çalışan usta ve işçilerin büyük çoğunluğunun gayrimüslim olması ile alakalıdır.

İnşaatla ilgili en son defter, 7 Şevval 1270 Pazar gününe kadar olan defterdir⁸. Tarih miladi olarak 3 Temmuz 1854 tarihine tekabül etmektedir. Bu durum giriş kapısı üzerinde bulunan ve Ziver Paşa'nın yazdığı kitabeldeki yıl ile de uyumludur⁹. Mevcut bilgilere göre caminin inşaatı yaklaşık 6,5 yıl sürmüştür.

İnşaatın İdari Personeli

Cami inşaatının sevk ve idaresi için tayin edilen görevlilere aylık olarak maaş tahsis edilmiştir. İdari personel olarak nitelendirebileceğimiz kişi sayısı toplam 9'dur.

Tablo I: Ortaköy Cami İnşaatı İdari Personeli

Sıra No	Görevli Adı	Aldığı Ücret (kuruş)
1	Memur Rauf Efendi	2000
2	Kâtib Salih	1000
3	Kalfa Hoca Artin	1000
4	İşbaşı Hoca Evanis	500
5	Yazıcı Hoca Karabet	600
6	Baş Mutemed Zekeriya Efendi	300
7	Mutemed Ali Ağa	200
8	II. Mutemed Ali Ağa	200
9	Kapıcı Ahmed Ağa	200
	TOPLAM	6000

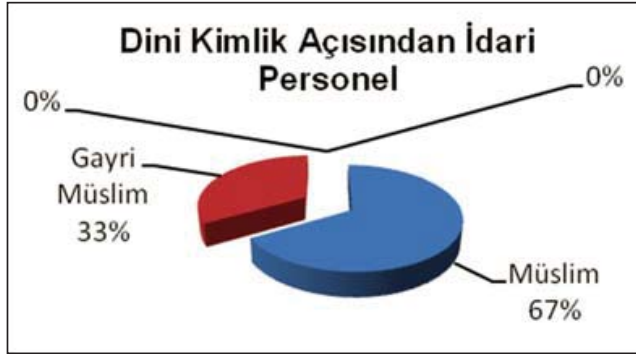
Tablodan da görüleceği üzere “memur” olarak tavsif edilen Rauf Efendi inşaat personeli içinde en yüksek ücreti alan kişidir ve en yetkili kişidir. Rauf Efendi'yi ücret bakımından Kâtib Salih ve Kalfa Hoca Artin takip etmektedir. Onları yazıcı Karabet izlemektedir.

.....

8 BOA., *EV.d*, 15403.

9 Gündüz, “a.g.m”, s. 409.

Baş mutemed Zekeriya, diğer iki mutemed Ali Ağalardan ve kapı-
cı Ahmed Ağa'dan 100 kuruş daha yüksek ücret almaktadır. Def-
terlerin sonunda Rauf Efendi ile kalfa Hoca Artin'in mühürleri
bulunmaktadır¹⁰.

Toplam dokuz kişiden mürekkep idari personelin 6'sı Müslü-
man 3 Gayri Müslim olduğuna göre, 2/3'ü Müslümandır.

Yine yöneticilere ödenen toplam 6000 kuruştan 3900 ku-
ruşunu Müslüman, 2100 kuruşunu ise Gayri Müslim yöneticiler
almaktadır.

.....
10 BOA., *EV.d*, 13655.

Cami'nin Mimarı Balyanlar mı?

XIX. Yüzyıl İstanbul'una ait saray, kasır, köşk, kışla, cami, kilise, fabrika, su tesisi, okul, türbe, saat kulesi ve karakol gibi yapıların büyük çoğunluğunun inşası Balyan ailesine mal edilmiştir¹¹. Pars Tuğlacı, yine bizim burada tebliğ konusu ettiğimiz Ortaköy Camii'nin Sultan Abdülmecid tarafından Nigoğos Balyan'a yaptırıldığını iddia etmektedir¹². Ancak Selman Can bu camii'nin mimarının Nigoğos Balyan değil, Abdülhalim Efendi olduğunu iddia etmiştir¹³.

Öncelikle şunu ifade etmeliyiz ki, Ortaköy Camii inşaatının hangi bölümlerinin ne kadar maliyetle inşa edilebileceğine dair hazırlanan defterin sonunda mührü bulunan kişi Seyyid Abdülhalim Efendi'dir¹⁴. Ayrıca Ortaköy Camii İcmal İnşaat defterlerinin hiçbir yerinde Nigoğos Balyan ismine tesadüf edilmediğine ve camii'nin kalfası olarak en yüksek ücreti alan kişi Hoca Artin Kalfa olduğuna göre, camii inşa eden kişinin Nigoğos Balyan olma ihtimali yoktur. Ancak Tablo I'de ismi geçen yazıcı Hoca Karabet'in Nigoğos Balyan'ın babası Karabet olması ihtimal dâhilindedir¹⁵. Yine Karabet Balyan'ın Nigoğos'tan başka, Agop, Sarkis¹⁶ ve Simon isminde başka çocukları da vardır. İnşaat defterlerinde zaman zaman Agop ismine

.....
11 Pars Tuğlacı Balyanların yaptığını iddia ettiği eserleri bir çizelge şekline dönüştürmüştür. Pars Tuğlacı, *Osmanlı Mimarlığı'nda Batılulaşma Dönemi ve Balyan Ailesi*, İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1981, s. 8.

12 Tuğlacı, *a.g.e.*, s. 198; Tuğlacı'nın bu iddiasını diğerleri de aynen kabul etmişlerdir. Eyice, *a.g.e.*, s. 19; Gündüz, *a.g.e.*, s. 408; Afife Batur, "Ortaköy Camii", *Dünden Bugüne Beşiktaş*, s. 169.

13 Selman CAN, "XIX. Yüzyılda Osmanlı Mimarlığının Teşkilat Yapısı ve Balyanlar", *150. Yılında Dolmabahçe Sarayı Uluslararası Sempozyumu*, c. I, s. 72; yine Abdülhalim Efendi hakkında daha geniş bilgi için bkz. Can, "Osmanlı Mimarlık Teşkilatının XIX. Yüzyıldaki Değişim Süreci ve Eserleri ile Mimar Seyyid Abdülhalim Efendi", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2002.

14 BOA., *EV.d*, 13498.

15 Zira Karabet Amira Balyan 1800 yılında İstanbul Beşiktaş'ta doğmuş, 15 Kasım 1866'da yine İstanbul'da vefat etmiştir. Tuğlacı, *a.g.e.*, s. 51.

16 Sarkin Balyan hakkında bkz. Selman Can, "Arşiv Belgeleri Işığında Sarkis Balyan", *Sanat*, Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi, Sayı 11, Yıl 2007, s. 91-95.

de rastlanılmıştır. Bunlardan birisi inşaatın som duvarlarını seng-i küfeki'den inşa eden taşçı başı Agop'tur¹⁷. Agop'u kesin olarak Karabet'in oğlu olarak göremeyiz. Sadece bir ihtimal olarak değerlendirebiliriz. Ayrıca belgelerde bundan başka Ortaköylü mismarcı Agop¹⁸ ve keresteci Agop'tan¹⁹ da bahsedilmektedir. Belgelerde Simon ismi de geçmektedir. Bu kişilerden birisi cami için kireç satın alınan Papasoğlu Simon ve Galatalı mismarcı Simon'dur. Bu kişiler, cami için malzeme satın alınan kişilerdendir.

Bütün bu bilgilerden hareketle bu mevzuda şu söylenebilir: Ortaköy Camii'ni inşa eden Nigoğos Balyan değildir. Babası Karabet ve Kardeşi Agop'un cami inşaatında çalışmış olması, Mismarcı Simon'un da malzeme tedarik edilen bir kişi olması sadece bir ihtimal olarak görülebilir.

İdari Personelde Değişim

Artin Kalfa marifetiyle yaptırılmakta olan cami, Kalfa'nın dışarıya gitmesi nedeniyle tamamlanamamıştır. Kalfanın ne zaman döneceği bilinmediğinden ve caminin de bu şekilde bırakılmasının uygun olmadığından Hırka-i Saadet Camii'nin kalfası İstefan Kalfa eliyle bitirilmesi münasip görülmüştür. Cami inşaatı Ebniye Meclisi azaları ve *erbâb-ı vukuftan* diğer kalfalar tarafından yerinde tetkik edilmiş, inceleme sonucunda yapılan mahallerin 3150 kese 90 kuruş, devredilen eşya *bahası* 260 kese 112,5 kuruş olmak üzere toplam 3413 kese 203,5 kuruş olduğu belirtilmiştir²⁰. Devir teslim işlemi Eylül 1850'de gerçekleşmiştir²¹.

.....

¹⁷ BOA., *EV.d.*, 13669.

¹⁸ BOA., *EV.d.*, 13737.

¹⁹ BOA., *EV.d.*, 13775.

²⁰ BOA., *EV.d.*, 14135, Tarih 14 Safer 1267 (19 Aralık 1850).

²¹ BOA., *EV.d.*, 14140.

Tablo II: Ortaköy Camii İnşaatı İdari Personelinde Değişim²²

Sıra No	Görevli Adı	Aldığı Ücret (Kuruş)
1	Memur Rauf Efendi	2000
2	Kâtib Hacı Salih Efendi	1000
3	Kalfa İstefan	1000
4	İşbaşı Yanko	700
5	Yazıcı Dimitri	400
6	Baş Mutemed Zekeriya Efendi	300
7	Mutemed Ali Ağa	200
8	Diğer Mutemed Ali Ağa	200
9	Kapıcı Ahmed Ağa	200
	Toplam	6000

Tablo I ile II'yi karşılaştırdığımızda personel sayısı ve personele ödenen toplam ücret açısından bir değişiklik yoktur. Her iki tabloda da personel sayısı 9'dur ve ödenen toplam ücret 6000 kuruştur. Ancak Tablo II'de de görüldüğü üzere, Gayrimüslim görevlilerin isimleri ile onların aldıkları aylıklarda değişiklikler olmuştur. Yeni ekibin başı İstefan'ın aldığı ücrette bir değişiklik olmamakla beraber İşbaşı'nın maaşı 500 kuruştan 700 kuruşa çıkarılmış, Yazıcı'nın maaşı ise 600 kuruştan 400 kuruşa indirilmiştir. İstefan Kalfa tabiri caizse kendi ekibi ile işbaşına gelmiştir. İşbaşı Hoca Evanis yerine Yanko, Yazıcı Karabet yerine ise Dimitri getirilmiştir.

Ortaköy Camii İnşaatı'nda Gayri Müslim Ustalar

Ortaköy Camii'nin bölümleri "maktuan" yani "kesim"e verilerek yaptırılmıştır. Caminin deniz kenarındaki rıhtımları maktu olarak duvarcı başı Acı Mihal'e verilmiş ve rıhtımlar onun tarafından inşa edilmiştir²³. Cami etrafının som duvarları *seng-i küfekiden*²⁴ inşa

.....

²² BOA., *EV.d.*, 14225.

²³ BOA., *EV.d.*, 13655; duvarcıbaşı Acı Mihal'den *seng-i moloz* malzemesi de tedarik edilmekteydi. BOA., *EV.d.*, 13.723.

²⁴ Yüzyıllardan beri İstanbul ve Trakya'nın yapı taşı gereksinimini karşılayan küfeki taşı, deniz kabuklarının -çoğunlukla istiridye kabuklarının- oluşturduğu

olunmak kaydıyla taşçı başı Agop zimmiye verilmiştir²⁵. Daha sonra Acı Kirkor'da Agop'a eşlik etmiştir²⁶.

Caminin duvarları hamamcı başı Ohannes tarafından yapılmıştır²⁷. Minarelerin kürsüleri ise taşçıbaşı Acı Epostol'e maktu olarak verilmiştir²⁸.

Somaki taklidi sıvaları Hoca Abraham, kalem işlerini kalemkâr ustası Barborina, dökme pencere şikleleri ve parmaklıkları dökme ustası Talbar yapmıştır²⁹. Mimber-i şerif maktu olarak taşçı Arakil'e, doğrama işleri doğramacıbaşı Hodavir'e verilmiştir³⁰. Caminin minareleri ise taşçı Oseb'e verilmiştir³¹.

Ustaların büyük çoğunluğu Gayrimüslim olmakla birlikte Müslümanlar da yok değildir. Cami minarelerinden birisinin hafriyat işini alan Lağımcı başı Halil Ağa'dır³². Halil Ağa bundan başka son cemaat mahalli temellerinin de hafriyatını almıştır³³. Bir başkası Dökme Hacı İbrahim Ağa'dır. İbrahim Ağa (Usta) *esmâ-i izâm* levhalarını, bir diğer İbrahim Ağa'da yine dökme başı olarak pirinç şamdanlıkları yapmıştır³⁴.

.....

bir kalkerdir. Küfeki taşı, Sinan ve diğer Osmanlı mimarlarının eserlerinde daima ana yapı malzemesi olmuş; kaba işlenmişlikten kesme taş ve yoğun bezemeli düzeye kadar değişik, zengin bir kullanım alanı bulmuştur. Yalnızca örgü ve dış cephe malzemesi olarak değil, iç mekânlarda, döşeme kaplamalarında, kemerlerde, portal, mihrap ve minberlerde de kullanılmıştır. Neslihan Sönmez, *Osmanlı Dönemi Yapı ve Malzeme Terimleri Sözlüğü*, Yem Yayınları, İstanbul 1997, s. 65-66.

25 BOA., *EV.d*, 13669.

26 BOA., *EV.d*, 13821.

27 BOA., *EV.d*, 13744.

28 BOA., *EV.d*, 14152.

29 BOA., *EV.d*, 15103. Aynı belgede muhtevası belirtilmemekle birlikte Eslihan adlı birisine maktuan bir iş verildiğinde bahsedilmektedir.

30 BOA., *EV.d*, 15234.

31 BOA., *EV.d*, 15372.

32 BOA., *EV.d*, 13744.

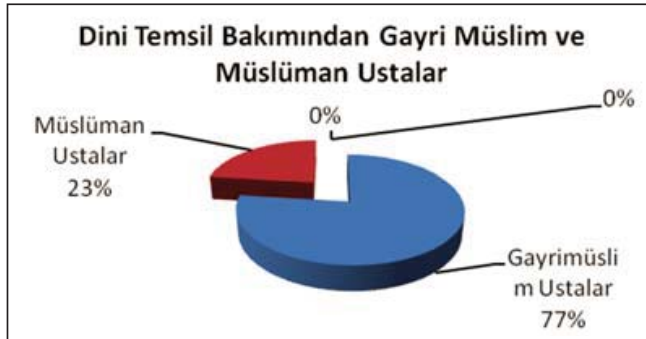
33 BOA., *EV.d*, 13750.

34 BOA., *EV.d*, 15103; 15372.

Tablo III: İnşa Faaliyetine Katılan Müslim ve Gayri Müslim Ustalar

Sıra No	İsmi	Görevi
1	Acı Mihal	Duvarcıbaşı
2	Agop	Taşçıbaşı
3	Acı Kirkor	Taşçıbaşı
4	Acı Epostol	Taşçıbaşı
5	Hoca Abraham	Sıva Ustası
6	Barborina	Kalemişi Ustası
7	Talbar	Dökmeci
8	Dimitri	Dere
9	Hodavir	Doğramacıbaşı
10	Oseb	Minareler
11	Halil Ağa	Lağımçıbaşı
12	Hacı İbrahim Ağa (Usta)	Dökmeci
13	Diğer İbrahim Ağa	Dökmeci

Tablo III'ten de görülebileceği üzere Ortaköy Camii'nin inşasında adı geçen 13 ustadan 10'u gayrimüslim, 3 tanesi ise müslümandır. İnşaat defterleri inşaatı katkı bakımından Gayrimüslim ustaların bariz üstünlüğünü gözler önüne sermektedir.

Gayrimüslim Tüccarların Rolü

İnşaat için gerekli malzemeler İstanbul'daki yapı teknik malzemecileri ve tüccarlardan tedarik edilmiştir.

Kereste Tedariki

Keresteler Hatab Kapısı'nda keresteci Abraham³⁵ ve Küçük İskender (zimmi)³⁶ ile keresteci Agop'tan³⁷ temin edilmiştir. Kereste tedariki yapılan üç kerestecide Gayrimüslim tebaadandır.

Kireç Tedariki

Kireç Çubuklu'da; Hristo, Badıncancı Palo³⁸, Kostantin ocağı, Yorgi Ocağı, Todori Ocağı³⁹, Tanaş Ocağı⁴⁰ ve Keriço?'dan⁴¹; Umuryeri'nde; Eskibaş Ocağı'nda Panayot, Kara Metiro Ocağı⁴², Kasaboğlu Yani⁴³, Papasoğlu Simon⁴⁴ ve Dimitri⁴⁵'den; Karacaburun'da; Yani Ocağı⁴⁶; Sultaniye'de Yani Ocağı⁴⁷, Tanaş Ocağı⁴⁸, Mihal Ocağı⁴⁹, Yenibaş Ocağı'nda Dimitri⁵⁰, Eskibaş Ocağı'nda Nikola⁵¹, Ortaocak'ta Vasil'den⁵²; Çengelköy'de; Foti⁵³ ve Karabet⁵⁴'ten; Çağalburnu'nda Nikola'dan⁵⁵; ayrıca duvarcıbaşı Mihal⁵⁶, Çiçeklioğlu

35 BOA., *EV.d*, 13655.

36 BOA., *EV.d*, 14134; 14147.

37 BOA., *EV.d*, 13775.

38 BOA., *EV.d*, 13655.

39 BOA., *EV.d*, 13737.

40 BOA., *EV.d*, 14148.

41 BOA., *EV.d*, 14235.

42 BOA., *EV.d*, 13737.

43 BOA., *EV.d*, 13738; 14140.

44 BOA., *EV.d*, 13776; 14058.

45 BOA., *EV.d*, 14148.

46 BOA., *EV.d*, 13737.

47 BOA., *EV.d*, 13738.

48 BOA., *EV.d*, 13755.

49 BOA., *EV.d*, 13970.

50 BOA., *EV.d*, 13758.

51 BOA., *EV.d*, 14302.

52 BOA., *EV.d*, 14147.

53 BOA., *EV.d*, 13761.

54 BOA., *EV.d*, 13763.

55 BOA., *EV.d*, 13970.

56 BOA., *EV.d*, 13767.

Tanaş⁵⁷ ve Ortaköylü Seropa'dan⁵⁸ kireç temin edilmiştir. Görüldüğü üzere kireç tedarik edilen tüccarların tamamı gayrimüslim tebaadan oluşmaktadır.

Taş Tedariki

Ortaköy Camii inşaatı ihtiyaçları için çeşitli ocaklardan seng (taş), seng-i moloz (moloz taşı), seng-i küfekî, ve koca taş olarak tavsif edilen dört çeşit taş satın alınmıştır. Bunlar; Çengelköy'de duvarcıbaşı Mihal Ocağı'ndan seng⁵⁹, yine Mihal Ocağı'ndan ve Karabet'ten seng-i moloz⁶⁰, Kumkapılı Acı Esbatol'dan Seddü'l-bahr taşı seng-i küfekî⁶¹, Ahmed Efendi malı olarak koca taş⁶², Makr-i Hora'da taşçılar kethüdası Hüseyin Ağa ve Epostol zimmiden küfeki taşı şeklidir⁶³. Toplam 6 taş tüccarından dördü Gayrimüslim, 2'si ise Müslüman tebaadandır.

Satın alınan bu taşlar; Kuru Reis, Ali Reis⁶⁴, Dimyo Reis⁶⁵ Mavnacı Mehmed, İbrahim⁶⁶, Yusuf⁶⁷, Kadri, Gavri⁶⁸, Dimitri⁶⁹, Zafiri Reis⁷⁰, Dülger Mustafa⁷¹, İnkilaki Reis, Lefter Reis⁷² ve Kabriyona Reislerin⁷³ kayık ve mavnalarıyla Ortaköy Camii inşaatına

.....

57 BOA., *EV.d*, 13775.

58 BOA., *EV.d*, 13821.

59 BOA., *EV.d*, 13723.

60 BOA., *EV.d*, 13726; 14058.

61 BOA., *EV.d*, 14134.

62 BOA., *EV.d*, 14148.

63 BOA., *EV.d*, 14299; 14316.

64 BOA., *EV.d*, 13723.

65 BOA., *EV.d*, 13726.

66 BOA., *EV.d*, 13738.

67 BOA., *EV.d*, 13763.

68 BOA., *EV.d*, 13764.

69 BOA., *EV.d*, 13775.

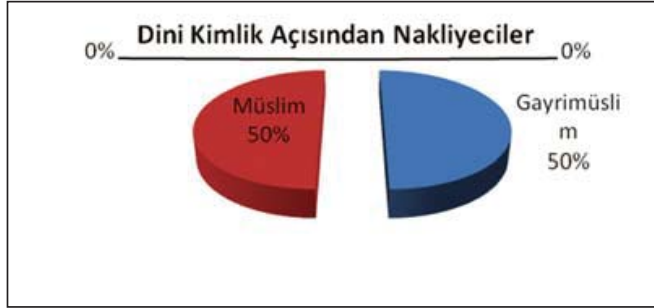
70 BOA., *EV.d*, 14134.

71 BOA., *EV.d*, 14147.

72 BOA., *EV.d*, 14148.

73 BOA., *EV.d*, 14261.

taşınmıştır. Taşların nakliyesini gerçekleştiren mavnacı ve kayıkçılardan 7'si Gayrimüslim ve 7'si ise Müslüman tebaadandır.

Kiremit ve Tuğla Tedariki

İstefani'den kiremit⁷⁴, Hasköy Tuğla Kumpanyası'ndan binlik tuğla⁷⁵, Karaağaç'ta Köseoğlu Yanko ve Hasköy'de Tarandafel zimnilerden de tuğla⁷⁶ temin edilmiştir. Görüldüğü üzere kiremit ve tuğla temin edilen tüccarların dini kimliği belli olanlar gayrimüslim tebaadandır.

Demir, Mismar (Çivi), Kurşun ve Tulumba Tedariki

Temel kazıkları ve kazıklar için puştivan⁷⁷, dil çemberi, kazıklar için külah demiri, eğri kanca, tokmak demiri, kazıkların başına çember, çeki takımı, varyoz⁷⁸, harç tarağı, harç çapası, kazma, fıçı halkası ve gider levazımat demirci Kasımpaşalı اطم (Atam) zimniden temin edilmiştir. Şâh-ı merdânlar Galata'da aletçi Hacı Mustafa Ağa'dan; kazıklara lazım olan mismar (çivi) Galata'da Kuzguncuklu Eğerci Hanparsun'dan⁷⁹; ızgaralar için 10 arşın büyüklüğünde çifte tapan Arnavudköylü Kosta zimniden temin edilmiştir. Ortaköylü mismârî (çivici) Agop'tan ecnas Moskov mismarı ve değişik çivi malzemeleri

.....

74 BOA., *EV.d.*, 13740.

75 BOA., *EV.d.*, 13758.

76 BOA., *EV.d.*, 14140.

77 Temel ızgaralarında hatılları birbirine bağlayan kısa ahşap kiriş. Sönmez, *a.g.e.*, s. 87.

78 Balyoz

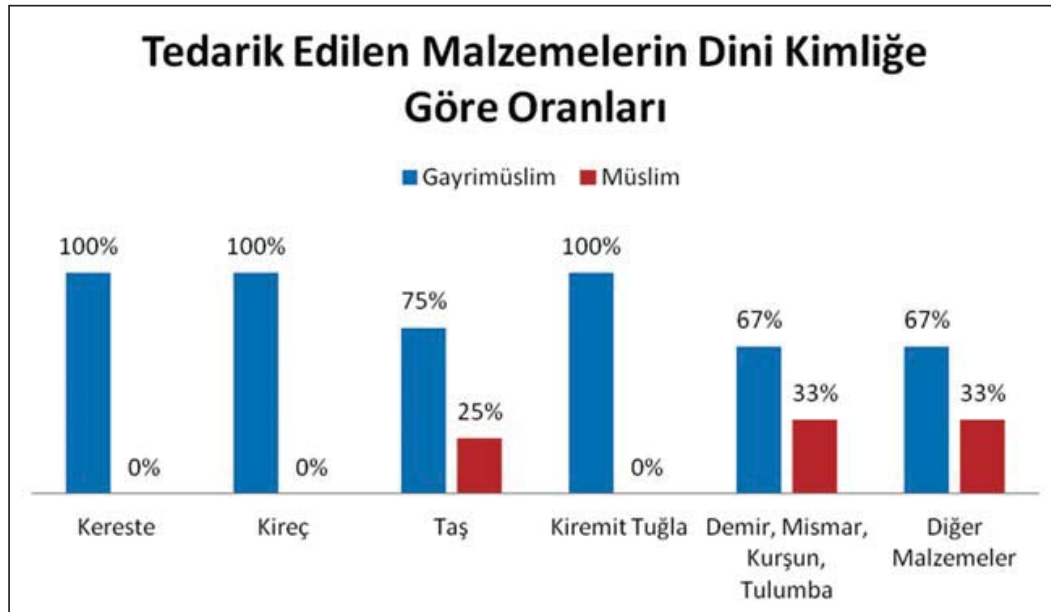
79 BOA., *EV.d.*, 13655; 13737; 14225.

satın alınmıştır⁸⁰. Galata'da mismarcı Simon'dan çivi malzemeleri⁸¹, Bahçekapı'da mismarcı Karabet'ten çivi malzemeleri⁸², Galata'da Ahmed Efendi'den aletler, duvarcılara lazım olan ibrik imali için Galata'dan cedid teneke sandık satın alınmıştır⁸³. İnşaat için gerekli olan iki adet tulumba ise tulumbacı Mahmud Usta'dan temin edilmiştir⁸⁴.

İnşaat için gerekli kurşunlar ise; Çorbacıoğlu Dimitraki'den satın alınmıştır⁸⁵. Görüldüğü üzere metal malzemelerin de önemli bir kesimi gayrimüslim tebaadan temin edilmiştir.

Diğer Malzemeler

Diğer malzemeler olarak Kürkçüler kethüdası Hasan Ağa'dan hamal sııığı, Galata'da Ohannes'ten maden konsol ve dolap, hasırcı-başı Halil Usta'dan hasırlar satın alınmıştır⁸⁶.

.....
80 BOA., *EV.d*, 13737; 14058.

81 BOA., *EV.d*, 13752; 13776.

82 BOA., *EV.d*, 13784.

83 BOA., *EV.d*, 14140.

84 BOA., *EV.d*, 13777.

85 BOA., *EV.d*, 14320.

86 BOA., *EV.d*, 15103.

Sonuç

Bu tebliğ, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Evkaf Defterleri Kataloğunda bulunan Ortaköy Camii İcmal İnşaat defterlerinden elde edilen verilerden yola çıkılarak hazırlanmıştır. Abdülmecid tarafından Mehmed Kedhüda Camii'nin yerine inşa ettirilen Ortaköy Camii, tarihçiler tarafından şimdiye kadar bir incelemeye tabi tutulmamıştır. Mimarlık tarihçileri ise camii'nin daha çok mimari boyutuna odaklanmışlar, ancak inşaat defterlerinden istifade etmemişlerdir.

Yapımı yaklaşık 6,5 yılda tamamlanan Ortaköy Camii Sultan Abdülmecid vakıflarındandır. Eski hali tek minareli olan cami yeniden inşasıyla birlikte çift minareli şekilde inşa edilmiştir. Bu cami gerek tam deniz kenarında olmasından dolayı sürekli nem sorunu nedeniyle, gerekse yangın ve deprem gibi tabii afet nedeniyle birkaç defa ciddi onarımdan geçirilmiştir. Camii'nin inşasında en üst yönetici Rauf Efendi olmakla birlikte, teknik inşası gayrimüslim kalfa, işbaşı ve yazıcıdan oluşan bir ekip yürütülmüştür. Caminin inşasını Artin ve Stefan kalfalar olduğuna göre, yapıyı Balyan ailesinin bir ferdi olan Nigoğos Balyan inşa etmiş olamaz, bu bilgi de geçerliliğini yitirmiştir.

İnşaat defterlerinden net bir şekilde anlaşıldığına göre, cami bölümleri maktu olarak değişik ustalar eliyle inşa edilmiştir. Bu ustaların %77'si Gayri Müslim ve %23'ü Müslüman olduğuna göre, inşa işinde Gayrimüslim ustaların belirgin bir üstünlüğü vardır. Aynı şekilde malzeme satın alınan 52 kişiden 46'sı gayrimüslim, 6'sı müslüman olduğuna göre, cami için tedarik edilen malzemeler de büyük ölçüde gayrimüslimlerden temin edilmiştir.

Son tahlilde, "Boğaz'ın incisi" Ortaköy ya da nam-ı diğer Büyük Mecidiye Camii'nin inşaat yönetimi, ustalığı ve malzeme tedarikinde gayrimüslim tebaanın çok ciddi katkıları olduğu sonucuna varabiliriz.

1782 İstanbul Yangını: Kadı Sicillerinden Tespit, Çıkarım ve Yorumlar

Kenan Yıldız

İSAM

İstanbul'un tarihi bir bakıma yangınlar tarihidir. Kundaklama, dikkatsizlik gibi nedenlere bağlı olarak meydana gelen yangınlar, şehirde genellikle var olan başka birtakım risk faktörlerinin de etkisiyle tarih boyunca yıkıcı etkisini devam ettirmiştir. Yüzyıllarca değişmeyen ve karakteristik mimari bir özellik olarak şehirle bütünleşen bitişik nizamlı ahşap yapılaşma risk faktörlerinin başında yer almış, her mevsim görülen rüzgarlar, özellikle poyraz rüzgarı ise risk çapını büyüten bir unsur olarak korkunç sonuçlar doğurmuştur.

Her yüzyılda “harîk-i kebîr” olarak adlandırılan birkaç büyük felâkete sahne olan İstanbul'da 1569, 1633, 1660, 1755 ve 1756 tarihli yangınlar bu yönleriyle dikkati çeker. Biri çok büyük olmak üzere üç yangının yaşandığı 1782 senesi ise, sayılan tarihler silsilesinin sonuna eklenecek ölçüde önemli bir afet dönemini hatırlatır.

Yangınlarla ilgili oldukça zengin içerikli arşiv kayıtları bulunmasına rağmen, mevcut literatüre bakıldığında bu zenginliğin yansımalarını bulabilmek maalesef pek mümkün değildir. 1782 yangınlarından son ikisi hakkında Derviş Efendizâde Derviş Mustafa Efendi'nin